

Ціборовська-Римарович І.

Друкарня Бердичівського монастиря босих кармелітів: історія та видавничі діяльність: 1758–1844. – К.: Академперіодика, 2019. – 652 с., 28 с. іл.

Вихід у світ монографії Ірини Ціборовської-Римарович став помітною подією в українському книгознавстві, джерелознавстві, архівистиці, палеографії та багатьох інших суміжних науках. Дослідження присвячене історії й видавничій діяльності друкарні Бердичівського монастиря ордену босих кармелітів, яка в період свого функціонування була найбільш потужним видавничим осередком на південно-східних теренах Речі Посполитої, що друкувала продукцію латинським шрифтом.

Авторка поставила за мету дослідити історію Бердичівського монастиря босих кармелітів від заснування в першій половині XVII ст. до середини XIX ст., визначити його завдання та функції, статус, виокремити найбільш знакові постаті засновників і будівничих, з'ясувати історію функціонування його друкарні та укласти повний репертуар її продукції. Принагідно зазначимо, що у вітчизняному книгознавстві ця проблема не отримала ґрунтовного вивчення, що підсилює актуальність і важливість цієї розробки. Праця спирається на значне коло джерел, основним з яких є примірники бердичівських видань, що нині зберігаються у фондах 6 бібліотек, 9 музеїв, 3 архівів України та друковані каталоги, котрі містять інформацію про тиражі видань, видавничу продуктивність друкарні тощо.

У праці на основі значної кількості документів викладено історію друкарні, бібліографічно реконструйовано репертуар видавничої продукції та її розповсюдження, проведено книгознавчий аналіз видань і представлено їх науковий попримірниковий опис. Авторці вдалося віднайти збережені до сьогодні бібліографічні раритети, висвітлити особливості їх художнього оформлення, а отже відтворити модель видавничого процесу бердичівської друкарні у другій половині XVIII – першій половині XIX ст.

Жанр цього наукового дослідження визначений як бібліографічна монографія, оскільки її предмет складає поглиблене вивчення великого масиву бібліографічного фактографічного матеріалу, завдяки чому представлено нові відомості про видання бердичівської друкарні. Отримана інформація розширює знання про її діяльність та визначає характерні особливості продукції, сучасні місця зберігання примірників видань у книгозбірнях України. Значна частина інформації вводить до наукового обігу вперше.

Структурно монографія складається з двох частин. У першій реконструйовано історію друкарні в контексті діяльності монастиря та на тлі подій української історії; подано історико-книгознавчу характеристику її видань, з'ясовано аспект розповсюдження та побутування примірників і проведено їх джерелознавчий аналіз. Друга частина, бібліографічна, уміщує опис бердичівських видань (929) та їх примірників (1181). В основу опису покладено загальноприйняте правило наукового опису стародруків і рідкісних видань.

У вітчизняному книгознавстві друкарня Бердичівського монастиря босих кармелітів та її видавничі продукції до сьогодні не ставали об'єктом самостійних досліджень. Це можна пояснити кількома факторами. По-перше, вивчення діяльності друкарні католицького монастиря з багатьох причин релігійного/атеїстичного соціуму було неактуальним у радянську добу. По-друге, її функціонування на історично православних українських землях, латино- та польськомовність видань у деякій мірі ставали перешкодою для сприйняття друкарської продукції як складової українського книговидавництва. По-третє, складність пошуку та наукового опрацювання фактологічного матеріалу не сприяли активній розробці цієї теми українськими книгознавцями і джерелознавцями, адже фундаментальне книгознавче дослідження вимагало не тільки виявлення, а й характеристики всієї сукупної інформації про видані примірники, що нині зберігаються у фондах різних інституцій (бібліотек, музеїв, архівів) України та мають різний ступінь повноти і змістового насичення.

При з'ясуванні історико-культурного значення діяльності друкарні важливе місце мають фактографічні дані про розповсюдження й побутування її видань у другій половині XVIII – першій половині XIX ст. Ці дані представляють доволі широку панораму поширення в монастирських книгозбірнях римо- і греко-католицьких церков, наукових інституцій, приватних бібліотеках. Вони свідчать, що в умовах тогочасного мультикультурного середовища Правобережної України не можна ігнорувати діяльність польсько-католицьких видавничих осередків. Адже їхня книжкова продукція мала як прямий вплив на культурний розвиток українства (через структури греко-католицької церкви, яка активно користувалася бердичівськими друками), так і опосередкований, а саме завдяки місійній діяльності римо-католицьких осередків серед своїх вірян – поляків та українців.

На сьогодні представлена монографія є найповнішою інформаційною базою про історію та продукцію бердичівської друкарні. У праці вперше виявлено й доведено наявність контрафактних видань, виготовлених тут. При попримірниковому описі книг атрибутовано бердичівські друки, низку видань без вихідних або з неповними вихідними даними.

І.Ціборовська-Римарович уперше провела джерелознавчий аналіз жанрових різновидів друкованої продукції: молитовників, літургійних книг, агіографічних творів, календарів, підручників тощо. Окрему увагу авторки зосереджено на присвятах, наявних на сторінках видань. Установлено, що їх значна частина відповідає традиційним тогочасним загальноприйнятим формам складання, розкриває зв'язки автора твору з особою, якій присвячувалося видання, показує дотичність цієї постаті до підготовки тієї чи іншої публікації, її стосунки з церковними інституціями та осередками, благодійницьку діяльність тощо. Авторські присвяти проливають світло на історію меценатства на політнічних землях Речі Посполитої, додають нові штрихи до історичних портретів людей світського й духовного станів, котрі, як правило, відсутні в генеалогічних та геральдичних джерелах. Бердичівські друки містять на своїх сторінках понад 50 присвят різним особам і групам людей, які представляли органи управління та судочинства, наприклад Київському трибуналу, капітулі Львівської архієпископії, землянам-обивателям Подільського воєводства й ін. Загалом монографія багата на метричні характеристики та кількісні підрахунки – це стосується як наявності екземплярів видань у різних бібліотеках або музеях, так і шляхів розповсюдження тиражів.

Авторка робить слушний висновок про те, що проведений історико-книгознавчий аналіз бердичівських видань дає підстави оцінити їх як історико-культурні пам'ятки другої половини XVIII – першої половини XIX ст. і важливе джерело для різнопланових гуманітарних досліджень.

Хотілося б відзначити естетичну складову видання. Ошатно оформлена, із продуманим мистецьким супроводом та колористикою, книга привертає увагу й ще раз свідчить як про компетентність і досконале знання свого предмету її авторкою, так і про високу професійну культуру та майстерність її видавців.

Насамкінець уважаємо за необхідне наголосити, що представлена монографія є комплексною синтетичною працею новаторського характеру, актуальна, своєчасна та має наукову і практичну цінність. Змістове насичення тексту свідчить про наукову новизну поставленої проблеми, у зв'язку з чим дослідження зацікавить як спеціалістів, що займаються питаннями історії українського книгознавства та видавничої справи, так і мистецтвознавців, культурологів, релігієзнавців, гуманітаріїв, викладачів, аспірантів, студентів. Праця несе у собі багатий фактографічний матеріал, який може бути використаний при дослідженнях у різних галузях історичної науки та широкого кола гуманітарних дисциплін. Книга розрахована на широкий загал усіх, хто цікавиться історією й культурою книговидавництва і друкарства в Україні та Речі Посполитої.

Ірина ВОЙЦЕХІВСЬКА

докторка історичних наук, професорка кафедри історії мистецтв,
Київський національний університет ім. Т.Шевченка (Київ, Україна), irinvoj@ukr.net

Лілія ІВАНИЦЬКА

кандидатка історичних наук, доцентка кафедри історії мистецтв,
Київський національний університет ім. Т.Шевченка (Київ, Україна), ivanytska2007@ukr.net